

Araştırma Makalesi

Sosyal ve Fiziksel Çevre Bağlamında Çocuk Yoksulluğu

Davuthan GÜNAYDIN¹

ORCID: 0000-0003-4573-860X

Öz

Bu çalışmada mahallelerin çocuk yoksulluğu üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Çok boyutlu bir kavram olan çocuk yoksulluğu yalnızca çocukların fiziksel ihtiyaçlarının karşılanamaması olarak değerlendirilmemektedir. Çocukların iyi olma halini etkileyen tüm unsurlar çocuk yoksulluğu kapsamında ele alınmaktadır. Bu unsurlar içerisinde en az ilgi çeken husus çocukların yaşadıkları mahalleler ve evlerdir. Gerçekte çocukların yaşadıkları çevre, onların yaşantılarını şekillendiren en önemli faktördür. Çocukların bu çevrede fiziksel ihtiyaçları kadar psiko-sosyal ihtiyaçlarını da gidermek çocuk yoksulluğu ile mücadelede önemlidir. Ancak yoksul çocukların yaşadıkları mahalleler ve evler çocukların bu ihtiyaçlarını gidermekten uzaktır. Yoksulların yaşadıkları mahallelerde başta eğitim hizmetleri olmak üzere, sağlıklı bir çevre için gerekli olan kamusal mal ve hizmetler yeterince sunulmamaktadır. Bu durum yoksul mahallerde yetişen çocukların eğitim, sosyal sermaye ve sağlık koşulları hususlarında varsıl mahalle çocuklarından geride kalmalarına dahası yetişkin birey olduklarında yoksul kalmalarına ve yoksulluğun nesiller arası aktarımına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: çocuk yoksulluğu, çevre adaleti, mahalle, konut, Türkiye

1. Doç. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, dgunaydin@nku.edu.tr

Child Poverty in the Context of Social and Physical Environment

Abstract

In this study evaluates the effects of neighborhoods on child poverty. Child poverty, which is a multidimensional concept, is not only considered as the inability to meet children's physical needs. All factors affecting children's well-being are considered within the scope of child poverty. Among these factors, the least attention is paid to the neighborhoods and homes where children live. In reality, the environment in which children live is the most important factor shaping their lives. Meeting children's psycho-social needs as well as their physical needs in this environment is important in combating child poverty. However, the neighborhoods and homes where poor children live are far from meeting these needs. In the neighborhoods where poor children live, public goods and services necessary for a healthy environment, especially education services, are not sufficiently provided. This situation causes children growing up in poor neighborhoods to lag behind children from affluent neighborhoods in terms of education, social capital and health conditions, and moreover, to remain poor when they become adults and causes intergenerational transmission of poverty.

Keywords: child poverty, environmental justice, neighborhood, housing, Türkiye

Giriş

Kapitalist üretim sisteminin yarattığı eşitsizliklerin bir sonucu olarak, başta kentler olmak üzere konut sorunu, sınıfsal eşitsizliklerin en görünür yüzlerinden biri olmuştur. Kentlerde artan işçi sayısı, insanca yaşayacak mahalleler ve konutların inşa edilmesini zorunlu kılarken, sosyal devlet anlayışından uzak, liberal kapitalist üretim sistemi açısından bir sorun alanı olarak ele alınmamış, çarpık gecekonduyla çöküntü bölgelerin oluşumuna kayıtsız kalınmıştır. İnsana yakışmayan yaşam koşulları sunan bu mahaller çocukların, yoksulluklarını daha derin yaşamalarına, başta eğitim olmak üzere yoksulluk döngüsünü kırarak fırsatlara erişememelerine neden olmuştur. Barınmanın bir halk sağlığı sorunu olarak görülmeye başlaması 19. yüzyıla dayanmaktadır. Öncü çalışmalar, özellikle yoksulların yaşam koşulları ile hastalıklar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yöneliktir. Şehirleşmenin artması ile birlikte sağlıklı ve kalabalık konutların bulaşıcı hastalıkların artmasına yol açtığı yönündeki düşüncelerini ifade eden Rudol Virchow bu kavramın öncüleri arasındadır (Krieger ve Higgins, 2002: 760).

Engels (1997) de işçi sınıfı üzerine yaptığı çalışmada gecekonduya yaşayan işçilerin, yaşam alanlarının diğer olumsuz koşullarla birleşerek birçok hastalığa sebep olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir. " ... Gezilerimizin sonucunu kısaca belirtirsek, şu söylenebilir: Manchester'la çevresindeki 350.000 emekçinin neredeyse tümü, sefil, rutubetli, pis kulübelerde yaşar; o evleri çevreleyen sokaklar

genel olarak en berbat ve en pis durumdadır; havalandırmayı göz önünde bulundurmaksızın yalnızca yüklenimciye kar sağlayacak biçimde yapılmıştır. ... Manchester'da emekçilerin evlerinde ne temizlik, ne rahatlık, dolayısıyla ne de huzurlu bir aile yaşamı olanaklıdır; tek kelimeyle, böylesi evlerde ancak tüm insanlıktan uzaklaştırılmış, aşağılanmış maddi ve manevi olarak hayvanlığa indirgenmiş, bedence bozuk bir soy, kendini rahat ve evinde hisseder". Kapitalizmin ihtiyaç duyduğu işgücünün sürdürülebilirliği, sınıf çatışmasının önlenmesi ve toplumsal huzurun sağlanabilmesi için, sağlıklı konutların varlığına olan ilgi 19. yüzyılın sonlarından itibaren artmaya başlamıştır. 1929 buhranı sonrasında uygulanmaya başlanan sosyal kapitalist üretim sistemi, halk sağlığı ve özellikle işçi sınıfının yaşadığı konut ve mahallelere yönelik ilginin daha da artmasına neden oldu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise "halk" konutlarının yapımının hızlandığı görülmektedir. Bu durum, bir yandan sosyal politika uygulamalarına dayanırken, diğer yandan da artan toplumsal huzursuzluğa ve halk sağlığı sorunlarına da bir çare olarak görülmeğe başlanmasının bir sonucudur. Genel olarak konut sorunu, 1970'lere kadar kavramsal açıdan kent yoksulluğunun bir parçası olarak görülmeğe başlandı. Kentlerde yoğunlaşan gecekondu ya da çöküntü mahalleleri olarak adlandırılan yerlerde mekânsal bir ayrışmayı ifade etmeye başladı. Bu ayrışmayı belirleyen faktörler ise yetersiz ve kirli su, sağlık hizmetleri yetersizliği ile düşük standartlar içeren konutların varlığı oldu (Gül, Tarihsiz).

Çöküntü ya da gecekondu mahallelerinin yoksulların yaşadığı bölgeler olarak hızla yayılmaya başlaması, özellikle bu mahallelerde yaşayan çocuklar açısından gelecek dönemlerde de devam etmesi muhtemel sorunların da yaşanmasına neden olmaktadır. Esas itibarıyla çocukların iyi olma halinin temel belirleyicileri arasında çocuğun yaşadığı ev, mahalle ve okul önemli bir yere sahiptir. Çocuklar açısından yoksul mahallerde büyümek, çocuk yoksulluğunun daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Çocuk yoksulluğunu belirleyen pek çok faktör bulunmakla birlikte, sorunun artmasına, dahası nesiller arası yoksulluk kavramının ortaya çıkmasında çocukların yaşadıkları evler ve mahallelerin önemli bir yeri vardır. Yaşamak zorunda kaldıkları sağlıksız ve kötü barınma koşulları başta sağlık olmak üzere, eğitim, sosyal sermaye ve emek piyasasına girişte dezavantajlılık gibi pek çok sorunun da kaynağı olmaktadır. Ruhsal ve fiziksel iyilik durumlarını etkileyen bu koşullar, onların akranlarından farklılaşarak, toplumdan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir. Özellikle sağlıksız barınma koşullarında kalabalık ailelerde yaşayan çocukların kronik bir hastalık ve sakatlık geçirme olasılığı yüzde 25, menenjit geçirme olasılığı 10 kat, solunum yolları hastalıkları geçirme olasılığı ise 3 kat daha fazladır. Rutubet ve küflü evlerde yaşayan çocukların sağlıklı evlerde yaşayan çocuklara oranla öksürük ve hırıltılı solunum ve astım gibi solunum yolları hastalıklarına yakalanma olasılığı 1,5 ila 3 kat daha fazladır (Shelter, 2006: 13). Bütün bu sağlıksız koşullara rağmen yoksul mahallerde yaşayan çocukların sağlık hizmetlerine

erişimi de kısıtlıdır. UNICEF (Tarihsiz)'e göre sağlık hizmetleri sunucularının uzakta olması, erişilemeyecek düzeyde pahalı olması ile tıbbi malzeme ve sağlık uzmanlarının yeterince bulunmaması nedeniyle milyonlarca çocuk sağlık hizmeti alamamakta bu nedenle de hastalıklara ve çevresel tehlikelere karşı savunmasız kalmaktadır. Diğer yandan yoksulların yaşadıkları mahallelerdeki evler görece gelişmiş mahallelere nazaran, çocukların arkadaşları ile oynamalarını, ders çalışmalarını ve hatta uykularını bile etkileyecek düzeyde küçük ve kötü fiziki koşullara sahip olduğu bilinmektedir (Mustafa, 2004: 9; Ridge, 2011: 77). Konutun bulunduğu mahallede ise yetersiz ve/veya kalitesiz oyun alanları, çocukların ve gençlerin boş zamanlarını geçirmek için düzenlenmiş sosyal alanlar ve kamu hizmetleri yerine metruk binalar ve oyun oynamaya elverişli olmayan sokaklarla çevrilidir. Bu durum çocukların kötü alışkanlıklar edinmesini kolaylaştırmakta, eğitimden uzaklaşmalarına neden olabilmektedir (Wager vd., 2010: 403; Sarti, Schalkers, ve Dedding, 2015: 358).

Diğer yandan çocukların öz saygı ve kimliklerinin oluştuğu dönem çocukluk dönemidir. Çocuklar iyi arkadaşlıklar kurarak arzu ettikleri sosyal çevrenin bir parçası olmayı isterler. Ancak yoksul bireylerin yaşadığı mahalleler toplumun diğerleri tarafından kötü bir üne sahiptir. Bu durum mekânsal dışlanma olgusunun ortaya çıkmasına neden olabilmekte ve bu mahallelerde yaşayanlar damgalanabilmektedir. Bu durum, yoksul mahallelerde yaşayan çocukların yaşlıları gibi çocukluğun sosyal dünyasına dahil olmalarını engellemektedir. Yapılan araştırmalar çocuk yoksulluğunun kaygı, mutsuzluk ve güvencesizlik duygusunu artırarak arkadaşlık kurma ve sosyal ilişkilerde sorunlara neden olduğunu göstermektedir (Ridge, 2009; Bradsha, 2013; Haanpää, 2019). Bu aynı zamanda arkadaşları vasıtasıyla sosyal sermayelerini artırma imkânlarını da kısıtlamaktadır. Çocuklar için arkadaşlık sosyal sermaye ağının genişletilmesinin en önemli aracıdır (Ridge, 2009: 7). Yoksul mahallelerde, kendileri ile aynı sosyo-ekonomik düzeyde olan bireylerle yaşamak zorunda kalan çocukların, sosyal sermaye ağlarını genişletme olasılığı azalmaktadır. Bu durum onların hem emek piyasasında hem de toplumsal birliktelik sağlama konusunda dezavantajlı duruma düşmelerine neden olabilmektedir. Araştırmalar çocukların küçük yaşlardan itibaren yoksulluk nedeniyle sosyal katılım açısından diğerlerinden farklı olduklarını hissetmeye başladıklarını (Attree, 2006: 59; Hooper vd., 2007: 29; Mott vd., 2018: 212), kötü ev koşullarında yaşayan çocukların kendilerini dışlanmış ve istenmeyen kişiler olarak gördüklerini ve mutsuz hissetme olasılıklarının 3 kat daha fazla olduğunu göstermektedir (Meek, 2008: 132; Rice, 2006:29).

Bu çalışmada çocuk yoksulluğu olgusu mahallelere ve çocukların yaşadıkları konutlara odaklanarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın temel sorun alanı; yoksulların yaşadıkları mahallelerin hangi özelliklerinin çocuk yoksulluğuna etki ettiği. Yoksulların yaşadığı mahalleler, sınırlı refah kaynaklarına sahip aileler için özel bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Bu mahallelerde aynı sosyo-ekonomik düzeye sahip aileler, benzer sorunlarla karşılaşmakta, her ne kadar

bu sorunların ortaya çıkmasında tek sorumlu olmasalar da sonuçlarından en çok etkilenenler olmaktadır. Genellikle şehrin çeperlerinde oluşan bu mahallelerde ulaşım maliyetleri, diğer bölgelerle sınırlı sosyal ağlar ve yetersiz kamusal mal ve hizmetler nedeniyle çocukların iyi olma halini olumsuz etkilemektedir.

Teorik Çerçeve

Mahalleler, çocukların makro sistemlerinin bir parçası olarak onların gelişimini de etkileyebilecek bir ortamı temsil eder. Yüksek yoksulluk oranlarına sahip dezavantajlı mahalleler, hem sosyal hem de kurumsal desteğin daha düşük seviyede kalmasına, düşük toplu sosyalleşme seviyesine ve daha yüksek sosyal izolasyona sahiptir. Diğer yandan araştırmalar (Ruiz, McMahon, ve Jason, 2018; Lei, 2018; Smar vd., 2021) mahallelerin akademik başarı, sağlık ve uzun vadeli ekonomik sonuçlar da dâhil olmak üzere sahip olduğu sosyal ve ekonomik kaynakların belirleyici bir etkisi olduğunu gösterdiği gibi çocukların davranışları üzerinde de akranların, okul kalitesinin ve suçtan koruyan önlemlerin varlığı gibi unsurların etkisinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir (Katz, Kling ve Liebman, 2001: 608).

Yerleşim yerlerinin bireysel davranışlar üzerindeki etkilerini açıklayan teorilerin ilki rol model yaklaşımıdır. Rol model kavramı başkalarını etkileyerek örnek teşkil eden kişilere atıf yapmaktadır (United Nation, Tarihsiz). Ancak rol modeller toplumda her zaman örnek teşkil eden bireyler değildirler. Uyusturucu satıcıları ve çete üyeleri gibi figürler, sergiledikleri davranışlar nedeniyle neredeyse tamamen olumsuz rol model olarak değerlendirilir. Bu kapsamda çocuklar için en önemli rol model ebeveynleri ve bakımlarından sorumlu kişilerdir (Hurd ve Zimmerman, 2011). Çocuklar ayrıca akrabalarını, öğretmenlerini ve akranlarını da rol model olarak alabilmektedirler. Diğer yandan sporcular, şovmenler, ünlüler, filmler, televizyon veya bilgisayar oyunlarındaki karakterlerin davranışlarını kopyalama eğilimi içerisine de girebilirler (AACAP, 2017; Polycarpou, 2023). Bu yaklaşıma göre birey yalnızca kendi tercihleri doğrultusunda değil, aynı zamanda referans aldığı diğer kişiler tarafından yapılan seçimlerden sapıp saptığına göre karar verir. Bu kapsamda yaşanan mahallerin bireylerin yaşantılarının pek çok aşamasının belirleyicisi olan yerler olduğuna dair genel bir kabul görüşü vardır (Oreopoulos, 2003; Ludwing ve Kraus, 2019; Bleakley, vd., 2020). Eğitim, kariyer ve zararlı alışkanlıkların ve davranışların edinilmesinde yalnızca aileden değil çevremizde bulunan rol modellerden de etkilenmek kaçınılmaz bir durumdur. Bu çerçevede her ne kadar özellikle çocukların rol model olarak kabul edecekleri kişiler yalnızca yaşadıkları mahallelerde olmasa bile, mahalleler çocuğun diğer bireylerle en çok etkileşim içerisinde bulunduğu yerlerdir. Rol model olarak belirlenecek kişilerin seçiminde yoksul mahallelerde yanlış bireylerin seçilmesi ya da maruz kalınması yüksek bir olasılık olarak değerlendirilebilir. Özellikle komşuluk ilişkilerinin bireyin kararlarını etkileyecek ölçüde güçlü olması bu olasılığı daha da artırmaktadır.

İkinci yaklaşım bireylerin iş bulma, tavsiye, psikolojik destek ve aynı zamanda kredi alma olanakları sağlayan sosyal ağ yaklaşımıdır. Sosyal ağ, toplumun bireysel üyeleri arasında etkileşime bağlı olarak oluşan görece istikrarlı ilişki sistemini ifade eder (Li, 2021). İnsanlar arasındaki etkileşim ve bağlantıya odaklanır ve sosyal etkileşim insanların sosyal davranışlarını etkileyebilir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bireylerle etkileşim halinde olmanın bireysel ilerlemelerinin önünü açacağı kabul edilir (Nutakorl, vd., 2023). Fakat birey yoksulluk içinde yaşıyorsa ve sosyal ağı yoksulluk içinde yaşayan bireylerden oluşuyorsa bu durumun bireyin yukarı doğru sosyal hareketliliğini azaltabileceği düşünülmektedir. Bu, “yoksul mahallelerde, yoksulluk içinde yaşayan çocukların sosyal ağlarından kaynaklanan zayıf rol modelleri olması muhtemeldir ve geçinmek için “getto kültürlerini öğrenirler” görüşüne dayandırılmaktadır (Matthews ve Besemer, 2014). Başka bir ifade ile düşük gelirli hanelerin mahalle odaklı sosyal ağlarının, düşük gelirden kaynaklanan sınırlı barınma seçeneklerinin ve ulaşım imkanlarındaki kısıtlamaların bir sonucu olarak, yoksul mahallelerde yaşayan çocukların sosyal ağlarının kısıtlı ya da yetersiz olacağı değerlendirilmektedir (Matthews ve Besemer, 2014: 10). Bunun yanı sıra madde kullanımı, alkol tüketimi, obezite, intihar ve cinsel davranış bozukluklarının gelişmesinde de akran sosyal ağlarının önemi tespit edilmiştir (Ali ve Dwyer, 2010; Ali, vd., 2011). Akran sosyal ağlarının etkisi ise bu bağın büyüklüğüne ve cinsiyet gibi bireysel özelliklere göre değişmektedir (Rock, vd., 2016: 3). Dezavantajlı mahallelerde standart altı barınma koşullarında yaşayan çocukların sosyal ağlarını genişletme fırsatları da sınırlanmaktadır. Çocuklar akranları ile sosyalleşmek için onları evlerine davet etmekte isteksiz davranmaktadırlar. Daha çok utanma duygusu içerisinde arkadaşlarını evlerine davet etmemekte ya da davet etmek zorunda kalmamak için onların evlerine gitmek de istememektedirler. Bu durum aynı zamanda sosyal izolasyona neden olarak (Krieger ve Higgins, 2002: 759) çocukların sosyal ağlarının genişlemesine imkân vermemektedir. Böylelikle yoksul ailelerde yetişen çocukların yoksulluk döngüsünü kırmak için önemli bir unsur olan sosyal ağlarının yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

Üçüncü yaklaşım ise yaşanan bölgede erişilebilen okullar, kütüphaneler gibi bölge sakinlerinin kullandığı kamu mallarıdır (Oreopoulos, 2003: 1536). Yoksulluk yalnızca hane gelirinin yetersizliğinden değil aynı zamanda yaşanan mahalledeki kamusal hizmetlerin yetersizliğinden ya da kalitesizliğinden de kaynaklanabilmektedir. Kamusal alanlar çocuklar açısından ikili bir yapı teşkil etmektedir. İlki eğitim kurumları, parklar, bahçeler ve oyun kulüpleri gibi, yetişkinler tarafından planlanan ve kontrol edilen formal alanlardır. Diğeri ise çocukların kendilerince yaratılan enformel alanlardır. Mahallede bulunan boş arsalar, sokaklar ya da boş yeşil alanlar bu kapsamda değerlendirilebilir (Jones, vd, 2000, Aktaran: Semerci, vd., 2012). Kamusal mal ve hizmetler içerisinde şüphesiz çocuklar için en önemlisi nitelikli eğitim hizmetleridir. Eğitim çocukların gelecek yaşantılarını üzerinde temel belirleyicidir. Özellikle yoksul mahallelerde, yoksul ailelerde

yaşayan çocukların, yoksulluktan kurtulma ve refahlarını arttırmanın bilinen en etkili yoludur. Son yaklaşım ise konformizmdir. Akran grubu etkilerinin aksine konformizm modelleri, genellikle bireylerin kendi başlarına seçim yapmak için yeterli bilgiye sahip olmadıkları için komşularının davranışlarını taklit ettiğini varsayar (Oreopoulos, 2003). Konformizmi arttıran unsurlar ise; grubun diğer üyelerinin çekiciliği, bireylerin zorlayıcı kararlara uyma eğilimi, bireyleri birbirine ve bir bütün olarak gruba bağlayan bağların olması, benzer alışkanlıkları ve fikirlerin olması, gençlerin yaşlılara nazaran daha az deneyime ve prestije sahip olmaları nedeniyle yaşlı insanlara itaat etmeye yatkın olmaları gibi faktörler gösterilmektedir (Kumar, 2022).

Mahalleler ve çocuklar arasındaki ilişkiyi değerlendiren bir başka yaklaşım, mahalle ve çocuklara kötü muamele arasındaki ilişki hakkındadır. İki farklı açıdan değerlendirilen bu yaklaşımın ilki, sosyologlar ve sosyal hizmet uzmanlarının öncülük ettiği sosyal düzensizlik yaklaşımıdır. Teoriye göre, yoksulluk, konut istikrarsızlığı ve irksal heterojenlik gibi bazı mahalle özellikleri, sosyal düzensizliğe yol açabilir (Kubrin ve Who, 2015). Bu yaklaşım, sosyal sorunların coğrafi yoğunlaşmaları ile mahalledeki sosyal ağları, paylaşılan normları, kolektif kimlik, kurumsal kaynaklar ve rutinler gibi, sosyal kontrole katkıda bulunduğu düşünülen sosyal süreçler arasındaki ilişkiyi incelemektedir (Coulton, vd.,2007). Bu yaklaşımda suçlu ve ihmal edilmiş çocukların coğrafi olarak belirli mahallelerde yoğunlaştığı ve kent merkezlerinde artan yoksulluk ve buna eşlik eden sosyal izolasyonun çocuklar için bir dizi kötü sonuçlara yol açtığı kabul edilmektedir. Bir mahallede yoksulluk ve işsizlik gibi sorunlar yaygın olduğunda, topluluğun, uyumu sağlama ve sorunları çözme kapasitesi azalmaktadır. Sosyal düzensizlik kavramı ile ilgili ilk öncü çalışma 1929 yılında Shaw ve Mckay tarafından, Chicago'da suç işleme oranları ile bölgeler arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik çalışmaya dayanmaktadır. Şehir merkezlerine yakın gecekondu mahallelerinde suç işleme oranlarının en yüksek oranda olduğu tespit edilirken bu durumun mahallelerde yaşayanların kişisel özelliklerinden kaynaklanmadığı, aksine mahallelerin kendi dinamiklerine bağlı olduğu tespit edilmiştir. Teoriye göre, mahalle sakinleri arasındaki ortak değer, suçtan arınmış bir toplum arzusudur. Özünde, sosyal olarak dağıntık mahalleler suçla mücadelede etkisizdir. Sosyal olarak organize bir topluluk dayanışma, temel normlar ve değerler üzerinde içsel bir fikir birliği ile uyum veya komşular arasında güçlü bir bağ ve sosyal etkileşimin düzenli olarak gerçekleştiği entegrasyon ile karakterize edilir. Tersine, dağıntık bir toplumda ise mahalle sakinleri arasında çok az dayanışma vardır, sosyal uyum veya entegrasyon sınırlıdır. Esasında, bölge sakinleri toplumun “gözleri, kulakları” ve gayri resmi gözetmenleri olarak hareket ederek, mahalle sakinlerinin şüpheli faaliyetler hakkında kişileri sorgulaması ya da uygun davranışlarda bulunmayan gençleri uyarması ve ebeveynleri, çocuklarının yanlış davranışları hakkında bilgilendirmesi gibi, eylemler içinde olması beklenir (Kubrin ve Who, 2015).

Psikologların öncülük ettiği ikinci yaklaşım ise ekolojik-işlemsel gelişime odaklanmaktadır. Ekolojik-işlemsel modelin temel varsayımı, çocukların, birbirleri ve gelişimlerini etkileyen çoklu bağlamlar veya ekolojiler içinde işlev gördükleridir (Overstreet ve Mazza, 2003). Bu yaklaşım çocuk gelişimi ve ebeveynliğin mahalleler de dahil olmak üzere çevreden nasıl etkilendiğini incelemektedir. Bu kapsamda makrosistem, ekzosistem, mikrosistem ve ontolojik olmak üzere dört seviye risk faktörü belirlenmektedir. Makrosistem; topluma ve aileye nüfus eden kültürel inanç ve değerlerdir. Çocuğun doğrudan içinde bulunmadığı fakat onun gelişimini dolaylı olarak etkileyen etkileşimler bütünü olarak ifade edilen ekzosistem ise; aile ve çocukların yaşadığı mahalle ve topluluk ortamlarından oluşur. Mikrosistem, çocukların ve yetişkinlerin yarattığı ve deneyimlediği aile ortamını içerir. Nihayet ontolojik gelişim düzeyi, bireyi ve kendi gelişimsel uyumunu içerir (Lynch ve Cicchetti, 1998). Bu yaklaşımın güçlü yanı, çevrenin, ebeveyn-çocuk ve aile- mahalle arasındaki işlemleri etkileyebileceği durumları tanımlayabilmesidir (Coulton, vd., 2007).

Çevresel Adalet Kavramı

Çevresel adalet kavramı tüm bireylerin ve hanelerin yaşadığı çevrenin eşit yasal düzenlemelerle korunması hakkına sahip olması ilkesine atıf yapmaktadır. Çevresel fayda ve yüklerin dağılımında ve bu dağılımları belirleyen süreçlerde adalete odaklanmaktadır (Scott, 2014). Irkı, kültürü, kökeni veya gelir düzeyi ne olursa olsun tüm bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını ifade eder (Ranniger, 2020). Aksi söylemle çevresel adaletsizlik; yoksul, azınlık ve haklarından mahrum bırakılmış toplulukların, zehirli kimyasallara ve diğer çevresel tehlikelere adaletsiz ve orantısız bir şekilde maruz kalmasıdır (Landrigan, vd., 2010). Kavram ile ilgili ilk çalışmalar 1980'li yıllarda ABD'de dezavantajlı grupların yaşadığı yoksul bölgelerde çevreyi kirleten ulaşım araçlarının ve tehlikeli atık sahalarının orantısız bir şekilde bulunması ile konut kalitesizliği gibi unsurların varlığının incelenmesi ile gündeme gelmiştir (Landrigan, Rauh, ve Galvez, 2010). Bu kapsamda çevre adaleti üç ana çerçeve içinde değerlendirilebilir. İlki, kirleten öder anlayışı içerisinde nüfus grupları ve bölgeler arasında adil bir şekilde çevresel risk yüklerinin dağıtımıdır. İkincisi; tüm bireylerin karar alma süreçlerine katılımıdır. Bireyler, kendilerini ilgilendiren çevresel riskler konusunda planlama, karar alma, politika uygulamaları ile bilimsel ve hukuksal süreçlere katılabilmektedir. Son olarak çevresel adalet, yeni çevresel risk faktörlerinin oluşumunu engellemektir (Kohlhuber, vd., 2006: 30). Yoksul bireylerin yaşadıkları bölgelerin, çoğunlukla yüksek çevresel sağlık tehditleri barındırması, onların önlenebilir hastalıklara maruz kalma sıklığını arttırmaktadır. Bir anlamda yaşanan adres, bireyin sağlık ve esenliğinin en önemli göstergesi olmaktadır (Ranniger, 2020). Buna karşın çevresel adalet çerçevesinde belirlenen üç faktörün yerine getirilmesinde; adil bir çevresel risk yüklenme, karar alma mekanizmalarına katılım ve

risk faktörlerinin oluşumuna engel olma konusunda, varlıklı bölgelerde yaşayan bireyler kadar baskı gücüne sahip değildirler.

Çevresel riskler genellikle farklı sosyal gruplar arasında eşit olmayan bir şekilde dağılım göstermektedir. Özellikle yoksul bireyler çevresel kalitenin düşük olduğu bölgelerden uzaklaşmak isteseler de bunu gerçekleştirecek ekonomik güce sahip değildirler. Diğer yandan dezavantajlı bireylerin yaşadığı bölgeler arazi maliyetlerinin görece daha düşük olması ve bu bölgelerde yaşayan bireylerin bu tür tesislere direnç gösterme eğilimlerinin ve engelleyebilecek siyasi güçlerinin düşük olması nedeniyle, çevreyi kirleten endüstri tesislerinin bu bölgeleri tercih etmeleri muhtemeldir (Mohai ve Bryan, 1992: 7). Bu durum, yoksul mahallerde yaşayan bireylerin lobi faaliyetlerini gerçekleştirecek sosyal ağlara sahip olmaması, süreç hakkında yeterli bilgi sahibi olmaması, ekonomik olarak itiraz mekanizmasını harekete geçirecek güce sahip olmamaları ve karar mercilerinin önceliklerini, ekonomik olarak avantajlı bireylerin oluşturmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Çevresel kalitenin farklı sosyal gruplar üzerindeki eşitsiz dağılımını ifade etmek için kullanılan çevresel adalet kavramı, sosyo-ekonomik statü ile çevresel tehlikelere maruz kalma arasında bir ilişki varlığına işaret eder. Özellikle çevresel ayrımcılık olarak da değerlendirilebilecek yoksul grupların ve azınlıkların yaşadıkları mahallerde, çevreyi kirleten endüstriyel tesislerin ve terk edilmiş binaların varlığı, atık tesislerinin bu bölgelerde kurulması ve yoğun trafiğin bulunduğu yollara yakın olması gibi durumlar değerlendirildiğinde çevresel adaletin, yoksullar aleyhine geliştiği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çevresel adalet, çevresel risklerin sosyal olarak adil bir şekilde dağıtılmasını amaçlarken ırk, renk veya gelir durumundan bağımsız olarak tüm bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama ve yaşadığı bölgede çevresel sağlık kararlarına katılma hakkına sahip olduğunu vurgular (Hornberg ve Pauli, 2007: 575).

Bireyler aileleri ile birlikte asgari çevresel sağlık, güvenlik, eğitim ile insani koşullarda barınma imkânı sağlayan konutlarda yaşama arzusu içerisindedirler. Ancak şehirler genellikle eşit derece imkânlar sunan bölgelerden ve mahallerden oluşmamaktadır. Varlıklı insanların yaşadığı bölgeler minimum düzeyde çevresel risklere, maksimum düzeyde kamusal mallara ve güvenliğe sahipken, yoksul bölgeler tam tersi durumdadır. Bu ayrımın belirleyicisi şüphesiz ailelerin sahip olduğu gelir düzeyidir. Bu anlamda yoksulluk, yoksulluğun neden olduğu pek çok yetersizliklerle beraber, aynı zamanda yaşanan çevrenin neden olduğu olumsuzluklarla da mücadele etmeyi gerektirmektedir. Fakat yoksul bireyler için öncelikli olan, yaşanan bölgenin dezavantajlarından çok, yoksulluğun fizyolojik boyutudur. Karınlarını doyurmak, asgari düzeyde de olsa bir evde yaşamak birincil önceliktedir.

Çocuk Yoksulluğu ve Çevresel Yaşam Koşulları

Çok boyutlu bir kavram olarak çocuk yoksulluğu çocukların, yetişkin bireylerden farklılaşan ihtiyaçları nedeniyle ayrı bir şekilde tanımlamak ve bu doğrultuda çözümler üretmeyi gerekli kılmaktadır. En genel yaklaşımla çocukların fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimleri üzerinde etkili olan tüm faktörlerin, çocuk yoksulluğu olgusunun ortaya çıkmasına neden olduğu değerlendirilmektedir (Günaydın, 2018: 362). Bu kapsamda çocuk yoksulluğu kavramını açıklamada, parasalcı yaklaşım, insan hakları yaklaşımı ve çocukların iyi olma hali olmak üzere üç farklı yaklaşımdan yararlanılabilir. Parasalcı yaklaşım, ailenin gelir ve tüketim harcamaları çerçevesinde yoksulluğu kavramsallaştırmaktadır (Roelen, 2017; Alkire ve Santos, 2013). Bu anlayış, hane gelirlerin arttırılmasının çocuk yoksulluğunu da ortadan kaldıracaklarını iddia etmektedir (Morroe ve Pells, 2012). Ancak bu yaklaşım, ekonomik faktörlerden bağımsız olarak hane yapısı, cinsiyet ve yaş gibi faktörleri göz ardı ettiği için doğru bir yaklaşım olarak kabul edilmemektedir (Roelen, vd., 2009: 6).

Gerçekte çocukların ihtiyaçları yetişkinlerden farklı olarak, yalnızca ekonomik unsurlara dayanmamaktadır. Ailenin içinde bulunduğu sosyo- kültürel yapı da çocuk yoksulluğunun belirleyicisi olabilmektedir (Minujin, vd., 2006: 483). İnsan hakları yaklaşımı ise çocuk yoksulluğunu yalnızca sosyal ve ekonomik bir sorun olarak değerlendirmez. Aynı zamanda ulus devletlerin ve uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadele için uyguladıkları ekonomi politikalarına odaklanır. Bu bakış açısı ile çocuk yoksulluğu bir hak ihlalidir (Pemberton, vd., 2007: 484). Üçüncü yaklaşım olan çocukların iyi olma hali ise, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine atıf yaparak, çocukların insan olarak haklarının yanı sıra özel hakları da vardır anlayışına dayanmaktadır (Müderrisoğlu, vd., 2013: 5). Bu yaklaşımda eğitim, sağlık, ekonomik kaynaklar ve çevresel faktörlerle birlikte aynı zamanda çocuğun içinde bulunduğu durumu nasıl algıladığı ve yorumladığını belirleyen öznel şartlar bütünsel bir yaklaşımla değerlendirilmektedir (Müderrisoğlu, vd. 2013: 6; Semerci ve Erdoğan, 2014: 6).

Bu kapsamda çocuk yoksulluğunu yalnızca gıda maddelerine erişim ve psiko-sosyal boyutlar ile açıklamaya çalışmak yetersiz kalmaktadır. Çocuk yoksulluğunu aynı zamanda çocukların ve ailelerinin yaşadığı fiziksel ortamlar da gözetilerek değerlendirilmesi daha bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bu durum, ailelerin sosyal ve fiziksel bir ortamda var olduğu ve her ikisinin de bireysel gelişim üzerinde etkilerinin varlığı gerçeğine dayanır. Gerçekte pek çok olumsuz fiziksel ve psiko-sosyal durum birbiriyle örtüşür ve tek başına ortaya çıkmaz. Özellikle çocukluk çağında bu risklerin tamamına maruz kalmak, çocuk yoksulluğu için kritik bir önem taşımaktadır. Bu değerlendirmeler çerçevesinde, çocuk yoksulluğunu tanımlamak için yalnızca satın alma gücü yaklaşımını kullanmak yeterli değildir. Bu nedenle daha işlevsel bir kavram olan “yaşam ko-

şulları” yaklaşımını benimsemek hem yoksulluğun boyutlarını kavramak hem de yoksulluğa neden olan faktörlerin daha nesnel bir şekilde incelenmesi açısından önemlidir. Bu kapsamda yaşam koşulları kavramı, sadece çocukların durumlarını belirlemede maddi kaynaklara erişimi değil, aynı zamanda çocukların yaşamlarının merkezinde bulunan sağlık, beslenme, akran ilişkileri, sosyal sermaye, sosyal ağlar, barınma ve yaşadıkları mahalle gibi faktörlerin değerlendirilmesine olanak sunmaktadır (Hornberg ve Pauli, 2007: 572). Yaşam koşulları kavramı, aynı zamanda çocuk yoksulluğunu sosyal eşitsizlik çerçevesinde değerlendirmekte, ebeveynlerin eğitimi, mesleği ve geliri gibi dikey, sosyal tabakalaşmanın yanı sıra cinsiyet, yaş, ikamet yeri, hane tipi ve etnik köken gibi yatay özelliklerle yakından ilişkilendirmektedir. Bu aynı zamanda çevresel koşulların gelir ve sağlık eşitsizlikleri üzerindeki rolünün daha iyi anlaşılmasını sağlayabilmektedir (Hornberg ve Pauli, 2007: 572).

Yoksullukla ilişkilendirilen belirli sosyal, fiziksel ve çevresel özelliklerin çoğu, aynı zamanda çocukların sağlıklı gelişimi için belirlenmiş risk faktörleridir (Evans, 2014: 86). Çocukların zamanlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yaşam alanları; doğal, fiziksel ve sosyo-kültürel çevreyi ifade etmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimi yalnızca düşük gelir ile ilişkili değildir. Aynı zamanda sosyal izolasyon, sosyal destek eksikliği ve suç oranlarının yüksekliği gibi yetersiz sosyal çevre ile düşük hava kalitesi ve güvenli oyun alanlarının olmaması gibi fiziksel çevreden etkilenmektedir (Hornberg ve Pauli, 2007: 573). Yoksulluk içinde yaşamak genellikle sosyal ve yapısal olarak yetersiz mahallelerde yaşamak anlamına gelmektedir. Bu durum çevredeki endüstriyel tesislerden ve araçlardan kaynaklanan emisyon, standartlara uymayan barınma koşullarından, bölgenin ihmal edilmesinden, nüfus yoğunluğundan ve yetersiz kamusal mallardan kaynaklanmaktadır (Frumkin, 2005). Bu kapsamda çevresel ve sosyal adaletsizliğin bir sonucu olarak yoksul ailelerde büyüyen çocuklar yaşamları boyunca çevresel adaletsizliğe (Hornberg ve Pauli, 2007: 573), aile içi kargaşa ve şiddet ile birlikte sosyal sermayenin daha düşük olduğu mahallelerde düşük sosyal destekleyici ağlara maruz kalmaktadırlar (Evans, 2014:88).

Yoksulluk sınırı altında yaşayan çocukların bilgisayar, internet, oyuncak ve kitap gibi evde öğrenme olanağı sağlayan kaynaklara erişimlerinin daha az olduğu ve destekleyici ebeveyn davranışlarının yetersiz olduğu (Evans, 2014: 85) bu bölgelerde, özellikle çocukların fiziksel sağlığını olumsuz etkileyecek kimyasal atıkların depolanması veya bertaraf tesislerinin kurulma olasılığı yüksektir. Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan araştırmalarda düşük gelirli ailelerde yaşayan çocukların vücutlarındaki kurşun düzeyinin varsıl ailelerde yaşayan çocuklara oranla 4 kat daha yüksek olduğu görülmüştür (Evans, 2014). Ayrıca pestisite maruz kalma ve ortam hava kirliliği daha yüksektir. İngiltere’de de en düşük gelirli ailelerin yaşadığı bölgelerde fabrikalardan çıkan kanserojen emis-

yonuna yüzde 80'ine maruz kalmaktadırlar (Evans, 2014). Kurşun ve pestisit gibi toksinlere maruz kalmak, hava ve su kalitesinin düşük olduğu bölgelerde yaşamak çocuklarda solunum hastalıkları ve yaralanmalar gibi sağlık sorunlarına ve bilişsel eksikliklerle birlikte, psikolojik sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Carroquino, vd., 2012). ABD'de yapılan bir araştırmada yoksulların yapısal kusurlu evlerde yaşama olasılığı 3,4 kat, kemirgen dolu evlerde yaşama olasılığı 3,6 kat, yetersiz ısınmaya sahip evlerde yaşama olasılığı 2,7 kat daha fazladır. Sıçan istilası, sızıntılar, duvarlarda ve zeminde delikler ve ısı, su ve çalışan tuvaletlerin olmaması gibi özelliklerin olduğu standartların altında yaşayan çocuklar, duygusal bozukluk riski altındadır (Frumkin, 2005: 290). Diğer yandan yaşanan bölgelerin ulaşım olanakları açısından sınırlı olması ve yeterli oyun alanlarının bulunmaması gibi nedenlerle, çocukların hem ulaşım ihtiyaçlarının yaya olarak gidermelerine ve aynı zamanda sokakların oyun alanları olarak kullanılması neticesinde çocuklar, trafik kazası gibi pek çok risk ile karşı karşıya kalabilmektedir. İngiltere'de yapılan bir araştırmada yoksul çocukların yaya olarak kaza geçirme olasılığı 5 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Evans, 2014: 85).

Ayrıca, ekonomik olarak dezavantajlı bölgelerin birçoğundaki düşük gelirli konutların, sel ve diğer afetlerin meydana geldiği tehlikeli yerlerde bulunma olasılığı daha yüksektir (SAMHSA, 2017). Diğer yandan mahallelerin temel altyapısı genellikle eksiktir. Standart altı konutlar, terk edilmiş metruk konutlar, çöp toplama gibi yetersiz belediye hizmetleri ve yetersiz ortak kullanım alanlarına sahiptir (Evans, 2014: 85). Yoksul çocuklar yalnızca fiziksel eşitsizlikler değil aynı zamanda suç ve şiddet oranlarının da yüksek olduğu mahallerde ve hanelerde yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Çocuklar, şiddetin kimi zaman hedefi, kimi zaman da katılımcı veya tanığı durumundadır. Şiddet ortamını küçük yaşlardan itibaren tecrübe etmek zorunda kalan çocukların, topluma ve yetişkin bireylere olan güveni sarsılmakta ve gelişim süreci olumsuz etkilenmektedir. Aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda ise akademik başarısızlık ve okulu terk etme oranı artmakta, depresyon, anksiyete, saldırganlık ve kendi kendini kontrol edememe gibi sorunlarla görülebilmektedir (UNICEF, 2012).

Türkiye’de Çocuk ve Mahalle Yoksulluğu

Yoksulların evleri şehre uzaktır, bu uzaklık hem fiziksel hem de kültürel bir uzaklıktır, Evler kadının mahkûmiyet mekânıdır ve kadınlar bitip tükenmeyen ev işlerini yaparak evde kalanların bakımını yaparlar, Yoksulların evleri genellikle sağlıklı çevre koşulları içinde yer alan kalitesiz binalardır. Bir başka deyimle fenni ve sıhhi olmayan evlerdir Evler defalarca yıkılıp, yeniden yapılır. Eşya ya yok denecek kadar azdır ya da çok fazladır. Oda sayısı yetersiz, hane nüfusu kalabalıktır Balkon, kapı önü ve bahçe ayrıcalıklı mekânlardır Yoksul evinin düşük seviyesi ile kendini özdeşleştirir. Yoksulların evlerinde babalar çok sigara içer ve anneler genellikle tükenmiştir. Çoğu sinirli ve depresyondadır. (Aktaran: Hatun, 2002)

Çocuk yoksulluğu, kapitalist üretim ve paylaşım sisteminin bir sonucu olarak tüm dünyada önemli bir sosyal politika sorunu olarak varlığını arttırarak hissettirmektedir. Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, 400 milyona yakın çocuk, yoksulluğun neden olduğu öncelikle beslenme sorunu olmak üzere pek çok sorunla karşı karşıyadır. Yetişkin bireyler için de önemli bir sorun olmakla birlikte, aşırı yoksulluk içinde yaşayan yetişkinlerin yüzde 9,2 si günde 1,9 doların altında gelire sahipken çocuklarda bu oran yüzde 19,5, Sahra Altı ülkelerde yüzde 49, Güney Asya’da yüzde 36, Hindistan’da yüzde 30’dur (UNICEF ve World Bank, 2016). UNICEF (2016)’in yayınladığı raporda da 2030 yılına kadar Sahra Altı ülkelerde aşırı yoksulluk içinde yaşaya çocukların oranı yüzde 88,3’e yükselmesi beklenmektedir. Rapora göre önlem alınmadığı takdirde 2030 yılına kadar önlenebilir hastalıklardan 69 milyon çocuk hayatını kaybedecektir. Türkiye de gelişmekte olan ülkelere benzer bir şekilde bu sorunla karşı karşıyadır. Demografik geçiş sürecinin bir sonucu olarak Türkiye’de nüfusun yüzde 26,1’i 18 yaşın altındadır (TÜİK, 2023a). Tüm nüfus grupları açısından yoksulluk önemli bir sorun olmakla birlikte çocuk yoksulluğu oranı genel yoksulluğun üzerindedir. Yetişkinlerde yoksulluk ve sosyal dışlanma oranı yüzde 30,2 iken çocuklarda bu oran yüzde 42,7’dir (TÜİK, 2023b). TÜİK Türkiye Çocuk Araştırması Raporuna göre çocukların yalnızca yüzde 12,7’si her gün et, balık ve tavuk gibi protein içeren gıdaları, yüzde 33 sebze, yüzde 50,5’i meyve, yüzde 10,9’u kuru baklagiller, yüzde 57,8 süt ürünleri tüketebilmektedir. (TÜİK, 2023).

Türkiye’de çocuk yoksulluğu olgusu ile kentsel gecekondu olarak adlandırılan bölgeler arasında doğrusal bir ilişki kurulabilmektedir. Gecekondu, 1950’li yıllarla birlikte köyden kente göç ile başlayan süreçte, barınma sorununun çözümü için göz yumulan plansız ve altyapıdan uzak yerleşim birimleri olarak Türkiye’de toplumsal hayatın önemli bir parçası haline gelmiştir. Devlet tarafından hanelerin barınma ihtiyaçlarına çözüm üretmek yerine, gecekondu- ra göz yuman ve zamanla af yasaları ile meşrulaştırılan bir hal almıştır (Ocak,

2016). Genellikle kamu arazileri üzerine inşa edilen bu yapılar, şehrin çeperlerinde ve şehrin sunduğu sosyal ve ekonomik faydalardan uzak, göç ile birlikte getirilen kültürel yapının sürdürülmeye çalışıldığı bölgeler olmaya başlamıştır. Gecekondu, şehir planlamasından uzak, düşük kaliteli binalar, dar sokaklar, yetersiz altyapı, yetersiz parklar ve kamu binaları ile karakterizedir. Gecekondu bölgelerinin sınırları kesin olarak çizilememekle birlikte belirli ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu binalar bir gecede inşa edildiğinden şehir planlamasından söz edilememektedir. Binaların kalitesi kötü, kaçak elektrik kullanımı yaygın, dar sokaklar sebebiyle çöp araçlarının ve acil durumlarda itfaiye ve ambulansların girmesi sorunludur. Kanalizasyon sisteminin yetersizliği sebebiyle yer altı suları kirlenmektedir. Oyun alanları, park ve kamu binaları hem sayı hem de kalite olarak kent ortalamasının altındadır. Kapitalist üretim için ucuz işgücü deposu olarak görülen bu bölgeler, aynı zamanda siyasi oy kaygısı ile göz yumulan, dahası 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile kalıcı olmalarına zemin hazırlayan bir anlayışla büyümeye ve daha fazla insanın yaşadığı bölgeler olmaya başlamıştır. Gecekondu bölgeleri aynı zamanda kamusal hizmetlerin ve malların yeterince sunulmadığı, sağlık eğitim ve ulaşım gibi altyapı eksiklikleri ile bu bölgede yaşayanların sosyal dışlanma olgusu ile karşı karşıya kalmalarına neden olan alanlar olarak görülmektedir. Her ne kadar bu bölgeler zamanla büyüyen ve genişleyen şehirlerin içinde kalsa da toplumsal kabul ve yatırımların yetersizliği devam etmiştir. Gecekondu mahalleleri temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan, istihdamın yaygın bir şekilde kayıt dışı biçimde gerçekleştiği, çalışan yoksulların barındığı bölgeler olarak kabul edilmektedir (Adaman ve Keyder, Tarihsiz: V).

Gecekondu bölgelerinin en önemli sorun alanı ve aynı zamanda çocuk yoksulluğunu devingen bir hale gelmesine de neden olan başta eğitim olmak üzere sağlık hizmetlerine erişim ve kamusal malların yetersiz veya yeterli nitelikte sunulmamasıdır. Eğitim, çocuk yoksulluğu ile mücadelenin en önemli unsurudur. Ancak bu mahallelerin çoğunda kütüphane bulunmamakta, sınıf mevcutları diğer bölgelere nazaran daha fazla sayıda olmakta, okulların laboratuvar, bilgisayar gibi eğitim yardımcı malzemeleri yetersiz kalmaktadır. Okul tuvalet hijyeni önemli bir sorun olabilmektedir. Semerci ve arkadaşlarının (2012) İstanbul'da yaptığı bir araştırmada çocukların yüzde 69'unun yeterli ısınma imkânı yüzde 21'inin ise tuvaletlerinin pis olduğu okullarda eğitim gördüğü, görüşme yapılan çocukların sınıf mevcutlarının ise ortalama 60 kişi ve üçerli sıralar halinde oturdukları tespit edilmiştir. Gaziantep'te yapılan bir araştırmada da yoksul mahallelerdeki okulların sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş bölgelere nazaran fiziki koşulları ile ders araç gereç, öğretmen sayısı, eğitim kalitesi açısından önemli farklılıkların olduğu tespit edilmiştir (Açıkalın, 2008). Gerçekte eğitimin kalitesi ve çocukluk döneminin mutlu geçmesinde, okul ortamında çocukların yaşadıkları olumlu deneyimlerin önemli bir payı vardır (UNICEF, 2012: 52). Okul ortamının

özellikle yoksul mahallelerde çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimini destekleyecek fırsatlardan uzak olması, çocukların ailelerinden devraldıkları yoksulluğu yetişkin bireyler olduklarında kendilerinin de yaşamalarına neden olarak, nesiller arası yoksulluk olgusunun kalıcı hale gelmesine sebep olmaktadır. Bu durum beraberinde yoksul mahallelerden görece daha iyi eğitim verdiği düşünülen mahallelerin okullarına kayıt yaptıрма durumunu da ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar bu okullara çocuklarını göndermek ekonomik olarak aileleri zorlasa da buna karşılayabilen aileler bunu tercih edebilmektedir. Hatta bazı mahallelerde lise bulunmadığından başka mahallelere ya da ilçelere çocuklarını göndermek zorunda kalabilmektedirler.

Aydın (2005), İstanbul'un yoksul bir mahallelerinde yaptığı araştırmada, okul çağındaki çocukların yüzde 18'inin ilçe merkezindeki okullara, yüzde 76'sının da Avrupa yakasındaki çeşitli okullarda eğitim görmeyi tercih ettiğini tespit etmiştir. Okmeydanı, Kuştepe, Kasımpaşa, Zeytinburnu gibi bölgelerden kendi mahallelerindeki okulların eğitim kalitesini beğenmeyen çocukların Nişantaşı gibi varıl mahallelerdeki okullara aileleri tarafından kayıt yaptırıldığı (Milliyet, 21 Eylül 2016), dahası adrese dayalı okul kaydı uygulaması nedeniyle ailelerin ikametgâhlarını değiştirme yoluna gittikleri görülmektedir (T24, 21 Eylül 2013; Hürriyet, 14 Kasım 2009). Diğer yandan formel okulların yetersizliği kadar çocuklar için okul öncesi eğitim imkânları ve okul dışı eğitsel ve sosyal faaliyetler de yetersiz kalmaktadır (Adaman ve Keyder, Tarihsiz: 127). Özellikle okul öncesi eğitimin, yoksulluğun eğitim üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma, nesiller arası yoksulluk döngüsünü kırma ve toplumsal eşitlik üzerindeki olumlu etkileri değerlendirildiğinde yoksul çocuklar için daha önemli olduğu kabul edilmektedir (UNICEF, 2012). Ancak Türkiye'de yoksul mahallelerde gelir durumu düşük ailelerin çocukları, okul öncesi eğitimden daha az yararlanmaktadır. Hanehalkı düzeyinde yapılan bir araştırmaya göre, düşük sosyo-ekonomik statüye sahip annelerin yüzde 20'sinden azı mahallelerinde 36-47 ay grubundaki çocuklarına yönelik bir okul öncesi eğitim seçeneğine sahipken yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip annelerin için bu oran yüzde 50'nin üstündedir (Baydar, 2010 Aktaran: UNICEF, 2012). AÇEV (2017)'in yaptığı araştırmada da en yoksul yüzde 20'lik dilime mensup ailelerde 3 yaşındaki çocukların okul öncesi eğitime katılım oranı yüzde 2, 4 yaşında yüzde 17, 5 yaşında ise yüzde 69' iken, en zengin yüzde 20'lik dilimdeki, çocukların 3 yaş okul öncesine katılım oranı yüzde 33, 4 yaşta yüzde 77'ye, 5 yaşta ise yüzde 92'ye çıktığı tespit edilmiştir. Semerci ve Arkadaşları (2017)'nin İstanbul'un yoksul mahallelerinde yaptığı araştırmada da okul öncesi eğitim alan çocukların oranı yüzde 24 olarak tespit edilmiştir. Görece varıl mahallelerde yaşayan çocuklar, erken çocukluk çağı eğitimi ile eğitim hayatına başlamadan okullarda pek çok şey öğrenirken, yoksul mahallelerde yaşayan çocuklar her şeyi anne- babaları ve kendinden büyük kardeşlerinden öğrenmek durumunda kalmaktadır (Hatun, 2002: 29). Bu durum bile başlı başına eğitim ve

sosyal hayata dezavantajlı başlamalarına neden olabilmektedir. Zira yoksul ailelerin en büyük özelliklerinden biri olan yetersiz eğitime sahip ve zamanlarının çoğunu çalışarak geçirmek zorunda kalan ebeveynleri, çocuklarının sağlıklı bir psiko-sosyal gelişimini destekleyecek yeterliliğe sahip değildirler. Kendi ebeveynlerinden edindikleri doğruluğu şüpheli pek çok bilgi ve alışkanlığı çocuklarına aktarmaktadırlar.

AB ve OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında çocuk ve genç nüfus oranının daha yüksek olduğu Türkiye’de bu grup için ayrılan kaynaklar yetersiz olmakla birlikte bu kaynakların dağılımında da yoksul mahallelerde yaşayan çocukların dezavantajlı durumda olduğu görülmektedir. Gelişmiş ve “prestijli” bölgeler yatırımlardan en fazla payı almaktadırlar. Bu durum sosyo-ekonomik eşitsizliklerin artmasına neden olmaktadır. Özellikle Roman vatandaşların oturdukları mahallelerde eşitsizlik daha belirgin bir hal almaktadır (UNICEF, 2012: 7). Romanlar genellikle sağlıksız konutlardan oluşan mahallelerde yaşamaktadırlar. Diğer yoksul çocuklar gibi Roman çocukları da kalabalık ailelerde, çoğunlukla sokaklarda olmak üzere çalışmak zorunda kalmakta, eğitim, sağlık ve kamu hizmetlerinden yararlanmada dezavantajlı konumda olmaktadır (UNICEF, 2011; Turgut, 2019).

Yoksul mahallelerde yaşayan çocuklar hanelerin gelir yetersizliği nedeniyle küçük yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum onların yeterli nitelikte eğitim almalarını engellerken aynı zamanda yaptıkları vasıf gerektirmeyen basit işler nedeniyle hem beşerî hem de sosyal sermayelerinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır (Ridge, 2009). Kayıt dışı küçük işletmeler genellikle yoksul mahallelerin içinde ya da yakın bölgelerinde yer almaktadır. Buralarda çalışan çocuklar, aynı zamanda yaşadıkları mahallelerden çıkıp kentin diğer bölgelerini tanıma şansına da sahip olamamaktadırlar. Bu durum sosyal izolasyonun da artmasına neden olmaktadır. Açıkalın (2008)’ın yaptığı araştırmaya katılan çocuklar ve gençlerin yüzde 18’i yaşadıkları şehrin başka semtlerini görmediklerini, yani mahallerinden dışarı hiç çıkmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum çocukların sosyal sermayelerinin yalnızca yaşadıkları mahalleler ile sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Ancak başarılı bir hayatın temel varsayımlarından biri de bireylerin sahip olduğu sosyal sermayenin yeterliliğidir. Yoksul mahallelerinde kendileri ile benze sosyo-ekonomik koşullarda yaşayan akranları ile sosyalleşen çocuklar bu sermayenin getireceği avantajlardan mahrum kalabilmektedir. Yamanoğlu (2006)’nın Ankara’nın gecekondu mahallelerinde yaptığı araştırmada çocuklar ve gençlerin yaşadıkları mahallelerin kendilerini geliştirebilecek eğitim ve kültür seviyesinden uzak olduğunu, kendilerine örnek olabilecek kişilerin az olduğunu ifade etmişlerdir. Semerci ve Arkadaşları (2012)’nin yaptığı araştırmada da 12-15 yaş arası çocuklar mahallede boş gezen serserilerin varlığından sıkça bahsetmiştir.

Diğer yandan yaşadıkları yoksul mahalleler damgalanmakta, kenar mahalle, pislik bir yer, tehlikeli bir yer olarak tanımlanmaktadır. Bu durum mekansal sos-

yal dışlanma olgusunun ortaya çıkmasına neden olurken, kendilerini dışlanmış hisseden gençlerin istihdam olanakları azalmaktadır (Şentürk, 2008; Yamanoğlu, 2006). Diğerlerinden farklı oldukları düşüncesi ile kişisel dışlanma olgusunu da deneyimleyen çocuklar, kendilerini diğerleri olarak ve farklı görebilmektedir. Açıkalın (2008)'in yaptığı araştırmada sorduğu "sizinle aynı kentte yaşayan insanlarla aranızla farklılıklar görüyor musunuz?" sorusuna örneklemin yüzde 65'i "evet" yanıtını vermesi bu durumun ne kadar büyük bir oranda deneyimlendiğini göstermektedir. Yamanoğlu (2006)'nın yaptığı araştırmada da görüşmeciler, Ankara'nın Çankaya bölgesine gittiklerinde kendilerini farklı hissettikleri ve bu durumdan rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Türkiye'de yoksul mahallelerde çocuklar sağlıklı fiziki çevre içerisinde hayatlarını sürdürmektedir. TÜİK'in yaptığı araştırmaya göre kurumsal olmayan nüfusun yüzde 33,6'sı konutunda izolasyondan dolayı ısınma sorunu ile sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere çerçeveleri vb. problemleri yaşarken, yüzde 21,7'si trafik veya endüstrinin neden olduğu hava kirliliği, çevre kirliliği veya diğer çevresel sorunlarla karşı karşıyadır. Komşulardan veya sokaktan gelen gürültü yüzde 15,8, suç veya şiddet olayları ile yoğun bir şekilde karşılaşma yüzde 10,4, yıpranmış veya eskimiş mobilyaların yenilenebilme durumu yüzde 65,4 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2023a) TÜİK (2023b) Çocuk Araştırması sonuçlarına göre kendine ait odası olan çocukların oranı yüzde 34,0 iken kendine ait odası olmayan çocuklar arasında, uyumak için kullandığı odayı bir hanehalkı üyesi ile paylaşanların oranı yüzde 29,4, iki veya daha fazla hanehalkı üyesi ile paylaşanların oranı ise yüzde 36,6'dır. 18 yaşından küçük aşırı kalabalık hanelerde yaşama oranı yüzde 39,1'dir. Avrupa Birliği'nde bu oran yüzde 17,3'dir. Ciddi barınma yoksunluğu içindeki çocuk oranı ise yüzde 34'dür. Bu durum çocuklarda soğuk algınlığı, astım, menenjit, idrar yolları enfeksiyonu başta olmak üzere pek çok çocuk sağlık sorununun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. (Hatun, 2002: 29). Semerci ve Arkadaşları (2012)'nin İstanbul'da yaptığı araştırmada 12-15 yaş arası katılımcı çocukların büyük bir kısmının kalabalık ev koşulları ve yaşam alanlarının darlığı nedeniyle evi sıkıcı ve durulması zor mekânlar olarak tanımlamıştır. Diğer yandan ev dışında vakit geçirdikleri oyun oynadıkları fiziki çevre hastalık üreten, yaralanmalarına ve sakatlanmalarına neden olabilecek tehlikeli ve onlar için uygun olmayan koşullar barındırmaktadır. Ocak (2006), Ayazma'yı şu şekilde tarif etmektedir;

...Uzaktan rahatlıkla köy olduğu kanısına kapılman Ayazma 'ya stabilize bir yoldan varılıyor. Derme çatma evlerde, inşaat malzemesinin yanısıra, teneke, naylon vb. malzemelerin kullanıldığı fark ediliyor. Çevresindeki toplu konut alanlarından ve sanayi sitelerinden gelen kanalizasyon burada açıktan akıyor. Çocuklar, evlerin arasında açıktan akan lağımın yanında oynuyorlar.

Baş ve Karataş (2013) 'ın Muş'un varsıl ve yoksul iki mahallesinde yaptığı araştırmada, varsıl mahallelerde yaşayan çocuklarda Kronik hastalık görülenlerin oranı yüzde 29,1'ken yoksul mahallede bu oran yüzde 57,5 olarak tespit edilmiştir. Gürarlan (2006)'ın yaptığı araştırmada ise varsıl mahallede yaşayan çocukların yüzde 24,1'inde paraziter hastalıklar, yüzde 44,3'ünde idrar yolu enfeksiyonu görülürken bu oranlar varsıl mahallede sırasıyla yüzde 8,1 ve yüzde 11,6'dır. Varsıl mahalle çocuklarında aşıları tam olanların oranı yüzde 82,6'iken yoksul mahalle çocuklarında yüzde 66,5'dir.

Yoksul mahallelerinde bir başka durum kamusal malların ve kamu hizmet arzının yetersizliğidir (Adaman, vd., Tarihsiz). Özellikle çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimi açısından önemli alanlar olan oyun parklarının yetersizliği, mahallelerde metruk binaların varlığı, çöp toplama hizmetlerinin yetersizliğinden kaynaklanan ve sağlığı tehdit eden sokaklar, kütüphanelerin olmayışı ya da yetersizliği, başta okul öncesi eğitim kurumları olmak üzere yeterli ve nitelikli okul sayısının azlığı, ulaşım imkanlarının kısıtlılığı, sağlık hizmetleri sunan aile hekimliklerinin yetersiz kalması ve üst derece sağlık merkezlerinin olmaması bu sorunların en önemlileri arasında sayılabilir (Adaman, vd., Tarihsiz). Varsıl mahallelerde zenginleşen yaşam koşulları yanında şehirden uzak kötü koşullarda "çöküntü mahallelerde" yaşayan insanların var olduğu mekânlarla zengin ve fakir arasında artan bir uçurum oluşmaktadır. Yoksul mahallelerde çocuklar için kamu eliyle sunulan kurslar ve sportif faaliyetler gibi okul dışı etkinliklerin onların gelecek beklentileri ve hayalleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu, çocukların gelişimi ve beklentileri üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir (Abbak, 2023; Duman, 2014). Semerci ve Arkadaşlarının (2012) İstanbul'da yaptığı araştırmada çocukların en çok şikâyet ettikleri husus kamusal alanların yetersizliği ya da yokluğu olmuştur. Araştırmada kamusal alan yetersizliği karşısında camilerin ve okulların atfettiğimiz anlam dışında, çocukların sosyalleşme mekânları olarak görüldüğü, mekansızlık içinde bir araya gelmeyi sağlayan çok değerli alanlar olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan sokaklardaki çöp yığınları, mahalledeki işletmelerin etrafa yaydıkları atıklar, üstü açık kuyular, mahallenin oyun oynamaya müsaade etmeyen dik yokuşları ve hurdacılar çocukların rahatsız oldukları konular olarak tespit edilmiştir.

Sonuç

Çocukların yaşadıkları mahalleler ve konutların yoksulluk olgusu üzerinde önemli etkileri olduğu kabul edilmektedir. Çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilecek sağlıklı bir konutta ve onların sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilecek koşullara haiz bir mahallede yaşamak çocuk yoksulluğunun ile mücadele için önemli faktörlerdir. Çocuklar, büyüdükleri çevrenin sosyo-ekonomik yapısını yaşamları boyunca hissetmekte, başta sosyal sermayeleri olmak üzere eğitim, sağlık gibi çocukluk çağından itibaren yaşamlarının tüm dönemlerini etkileyecek ve yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak becerileri kazanmaktadırlar.

Türkiye’de yoksul mahallerde, yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yoksulluktan kurtulmak için en önemli unsur olarak kabul edilen eğitim hizmetleri konusunda dezavantajlı durumdadır. Bu mahallelerde okul öncesi eğitim kurumlarının yetersizliği başta olmak üzere tüm eğitim kademeleri için gerekli nitelik ve nicelikte okulların varlığı yetersizdir. Var olan okullarda sınıflar kalabalık, eğitim için gerekli olan laboratuvar ve spor salonları yetersiz, tuvaletler yeterince temiz değildir. Bu okullara gitmek zorunda kalan çocuklar kendilerini gerçekleştirecek psiko-sosyal destekten uzaktırlar. Gerçekte okullar yalnızca bir eğitim kurumu değil, eğitim ve eğitim dışı faaliyetler için zemin hazırlayacak mekanlar olarak kabul edilmektedir (Müderrişoğlu, 2008, s. 64). Bu nedenle okulların bu doğrultuda yapılandırılması gerekmektedir. Ancak yoksulların yaşadığı pek çok mahallede lise bulunmamaktadır. Bu durum çocukları başka mahallelere gitmek zorunda bırakmakta ve çoğu zaman uzak yerlerdeki bu okullar için aileler ulaşım ve beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik güce sahip değildirler. Özellikle kız çocukları bu durumdan olumsuz etkilenmekte ya okulu bırakmakta ya da açık öğretim sistemine dahil olarak, örgün eğitimin verdiği sosyalleşme ve sosyal ağlardan mahrum kalmaktadır. Bu durum, çocukların ailelerinden devraldıkları yoksulluk döngüsünü eğitim yoluyla kırmalarını engellemekte ve yetişkin birey olduklarında emek piyasasının dezavantajlı grupları olarak düşük ücret ve statüde çalışmalarına neden olmaktadır.

Diğer yandan dezavantajlı mahallelerde okul öncesi ve okul çağındaki çocukların faaliyet alanı olarak kullanabilecekleri toplum merkezleri, gençlik merkezleri, kulüpler ve okul sonrası eğitim destek programları yetersizdir. Bu durum çocukların kaliteli zaman geçirmelerini engellemekte, onların özgüvenlerinin ve yaratıcılıklarının artmasını kısıtlamakta, yetersiz sosyalleşme nedeniyle sosyal sermayelerinin düşük kalmasına neden olmaktadır. Bu imkânlardan yoksun çocuklar, onlar için uygun olmayan sokaklarda, metruk binalarda, hastalık ve kaza riski yüksek koşullarda oyun oynamak zorunda kalmaktadır. Kimi durumda bu sokaklarda uyuşturucu, alkol ve sigara ile tanışmaktadırlar. Gerçekte çocuklar okul ve okul dışı etkinliklerle, sosyal sermayelerinin artmasına katkıda bulunacak bireylerle sosyalleşmesi yoksulluk döngüsünü kırmak için önemlidir. Ancak yoksul mahallerde yaşayan ve yeterli eğitim ve sosyal hayata sahip olmayan rol modelleri ile karşılaşmaktadır.

Dezavantajlı mahallelerde yaşayan çocuklar aynı zamanda fiziksel ve psikolojik rahatsızlık riski altındadır. Mahallerde başta çöp toplama hizmetlerinin yetersizliği gelmekle birlikte, atık depolama tesisleri, uygun olmayan koşullarda üretim yapan fabrikalar, trafik, metruk binalar olmak üzere çevresel, nem, haşere ve su sızıntısı gibi sorunlar içerisindeki konutlar nedeniyle hastalığa neden olan faktörlerle karşı karşıyadırlar. Buna karşın sağlık hizmeti sunucuları ya hiç yok ya da yetersizdir. Özellikle ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri sunucularına erişimleri kısıtlıdır. Çoğunlukla enformel sektörde kayıt dışı çalışan ebeveynleri

nedeniyle ücretsiz sağlık hizmetlerinden yararlanamamakta, cepten yapmak zorunda kaldıkları sağlık harcamaları nedeniyle de yoksullukları derinleşmektedir. Diğer yandan kalabalık konutlar ve çocukların oyun ve boş zamanlarını geçirecek sosyal tesislerin yetersizliği çocukların psikolojik gelişimini olumsuz etkilemektedir. Yaşadıkları mahalleler nedeniyle yoksul çocuklar, aynı zamanda sosyal dışlanma olgusu ile de karşı karşıyadırlar. Ötekiler olarak damgalanmışlardır. Bu durum çocukların kendilerini toplumdan soyutlamaya “yalnızca kendileri gibi olanlarla” arkadaşlık kurmalarına neden olmaktadır. Bir anlamda damgalanmakta, damgalanmanın neden olduğu utanç duygusu içerisinde yaşamaktadırlar.

Bu sorunlar beraberinde düşük sosyal beceriye, sosyal sermayeye ve yetersiz eğitime sahip olmaları nedeniyle yoksul çocukların emek piyasasına girişlerinin düşük statü ve ücretli işler yoluyla olmasına neden olmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı genel olarak yoksullukla özel olarak da çocuk yoksulluğu ile mücadelede çocukların yaşadıkları evler ve mahalleler önemli bir unsur haline gelmektedir. Bu kapsamda yoksulların yaşadığı mahallelerde konut kalitesinin artırılması politik öncelikler arasında olmalıdır. Başta okul öncesi eğitim kurumları olmak üzere formel eğitim sistemi için nitelik ve nicelik açısından yeterli okulların tesis edilmesi, bu okullarda çocukların eğitim ve eğitim dışı faaliyetler gerçekleştirebileceği olanakların sağlanması gerekmektedir. Mahallelerde park, bahçe, oyun alanları, spor tesisleri gibi kamusal mal ve hizmetlerin varlıklı bölgelerle aynı düzeyde sunulması sağlanmalı, çöp toplama, kanalizasyon ve çevre temizliği gibi hizmetlerin eksiksiz sunulması gerekmektedir. Yoksul mahallelerin yakınlarında bulunan sanayi ve bertaraf tesislerinin çevre ve insan sağlığını önceleyecek şekilde üretim yapmasının sağlanması, bu tesislerin neden olduğu çevresel risklerin tespit edilerek gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Kaynakça

- Abbak, E. C. (2023) Kentsel Yoksulluk Bağlamında Çocuk Gözüyle Yoksulluk ve Yoksunluğu Algısı. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- AÇEV. (2017) Türkiye’de Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitime Katılım. https://www.acev.org/directory/turkiyede-erken-cocukluk-bakimi-ve-okul-oncesi-egitime-katilim-ozet/?gclid=CjwKCAjw3dCnBh-BCEiwAVvLcu4YXBOoa-r9qK-F4QtWybiOIAqZuZAT2KHk2T3_qK9PoSJkerJAoeRoCbmUQAvD_BwE Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- Açıkalın, N. (2008) “Yoksulluk ve Genç Kuşakların Toplumsal Hareketlilik Şansları: İstanbul ve Gaziantep Örnekleri”, *Çalışma ve Toplum*, 2 (17).
- Adaman, F., Keyder, Ç., Yılmaz, B. ve Yüksek, D. (Tarihsiz) “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma” https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf. (14.07.2023).
- Ali, M. M. ve Dwyer, D. (2010) “Social Network Effects in Alcohol Consumption Among Adolescents”, *Addict Behav* 35 (4) 337-42.
- Ali, M. M., Amialchuk, A. ve Dwyer, D. (2011) “Social Network Effects in Contraceptive Behavior Among Adolescents”, *Dev Behav Pediatr* 32 (8): 653-71.

- Alkire, S. ve Santos, M. E. (2013) Measuring Acute Poverty in the Developing World: Robustness and Scope of the Multidimensional Poverty Index. OPHI Working Paper 89.
- Aydın, T. (2005) Kentsel Yoksulluğun Aşılmasında Sürdürülebilir MahalleYenileştirme Yaklaşımı ve Küçük Çekmece Örneği. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- Baş, N. G., ve Karataş, B. (2013) "Yoksulluğun 1-4 Yaş Grubu Çocuklarda Hastalanma Sıklığı Üzerine Etkileri", Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi,16:3.
- Bleakley, A., Tam, V., Orchinik, J. ve Glanz, K. (2020) "How Individual and Neighborhood Characteristics Relate to Health Topic Awareness and Information Seeking", SSM - Population Health, Volume 12.
- Carroquino, M. J., Posada, M. ve Landrigan P. J. (2012) "Environmental Toxicology: Children at Risk", Environmental Toxicology. Dec. 4, 239-291
- Coulton, C. J., Crampton, D. S., Irwin, M., Spilsbury, J. C. ve Korbin, J. E. (2007) "How Neighborhoods Influence Child Maltreatment: A Review of the Literature and Alternative Pathway". Child Abuse & Neglect Volume 31, Issues 11-12, 1117-1142.
- Duman, T. (2014) Kenar Mahallelerde Gündelik Hayat. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Engels, F. (1997) İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, Ankara: Sol Yayınları.
- Evans, G. W. (2014) "The Environment of Childhood Poverty", American Psychologist, 59 (2) 77-92.
- Frumkin, H. (2005) "Health, Equity, and the Built Environment", Environ Health Perspect., 113 (5), 290-291.
- Gül,S.S.(Tarihsiz) Yerleşim Sosyolojisi. <https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=WkPk3iBxPQPGIj1yucYvQQ> (04.09.2023).
- Günaydın, D. (2018) "Çocuk Yoksulluğu İle Mücadelede Ücretsiz Okul Yemeği: Tekirdağ İlkokullarında Bir Araştırma" Emek ve Toplum, Cilt 7, Sayı 7, 360-395.
- Gürarşlan, N. (2006) Yoksulluğun 1-4 Yaş Grubu Çocuklarda Hastalanma Sıklığı Üzerine Etkileri. Mersin Üniversitesi, sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hatun, Ş. (2002) Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. Yılında Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri, Türk Tabipleri Birliği.
- Hazel, P.V., Zurbier, M. ve Bistrup, M. L. (2006)"Policy Interpretation Network on Children's Health and Environment", Acta Pædiatrica, 2006; 95 Suppl 453, 6-12.
- Hornberg, C. ve Pauli, A. (2007) "Child poverty and environmental justice". International Journal of Hygiene and Environmental Health Volume 20, issue 5, 571-580.
- Hurd, N. M. ve Zimmerman, M. (2011) Role Models in Adolescent Development, (der.) Hurd, N. M., Witt-rup A. ve Zimmerman M. A. Encyclopedia of Adolescence. https://www.researchgate.net/publication/304035431_Role_Models (11.08.2023).
- Hürriyet 14 Kasım 2009 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/adres-sahtekarliginda-velilere-ceza-yagi-yor-12937313> Erişim Tarihi: 10.08.2023.
- Jones, D. O., Rustin, M. ve Sloan, D. (2000) "Children's Independent Social Mobility in the Urban Public Realm" Childhood (7).
- Katz, C. ve Maguire-Jack, K. (2022) Communities' Essential Role in Protecting Children from Maltreatment. (der.) K. Maguire-Jack ve C. Katz Neighborhoods, Communities and Child Maltreatment: A Global Perspective, Springer International Publishing.
- Katz, L. F., Kling, J. R. ve Liebman, J. B. (2001) "Moving to Opportunity in Boston: Early Results of a Randomized Mobility Experiment", The Quarterly Journal of Economics, Vol. 116, No. 2, 607-654.

- Kohlhuber, M., Heinrich, J., Van Den Hazel, P., Zuurbier, M., Bistrup, M. L., Koppe, J. G. ve Bolte, G. (2006) "Children's Environmental Health: Why Should Social Disparities be Considered?", *Acta Paediatrica* Volume 95, Issue 453, 26-30.
- Krieger, J. ve Higgins, D. L. (2002) "Housing and Health: Time Again for Public Health Action", *American Journal of Public Health*, Vol 92, No. 5, 758-768.
- Kubrin, C. E. ve Who, J. C. (2015) *Social Disorganization Theory's Greatest Challenge*, Alex R. Piquero (der.) *The Handbook of Criminological Theory*. Wiley.
- Kumar, M. (2022) *Conformity Theory*. <https://www.tutorialspoint.com/conformity-theory#:~:text=Conformity%20theory%20in%20psychology%20is,then%20rewarding%20them%20for%20it.> (4.08.2023).
- Landrigan, P. J., Rauh, V. A. ve Galvez, M. P. (2010) "Environmental Justice and the Health of Children", *Mt Sinai J Med*.77(2), 178-187.
- Lei, L. (2018) "The Effect Of Neighborhood Context on Children's Academic Achievement in China: Exploring Mediating Mechanisms", *Social Science Research*, 240-257.
- Li, N., Huang, Q., Ge, X., He, M., C, S., Huang, P. ve Fung, S. (2021) "A Review of the Research Progress of Social Network Structure", *Complexity*, Volume 2021.
- Ludwing, R. M. ve Kraus, M. W. (2019) *Neighborhood Characteristics And Individual Perception of Social Inequity*, <https://psyarxiv.com/w4kc6/> (25.08.2023).
- Lynch, M. ve Cicchetti, D. (1998) "An Ecological-Transactional Analysis of Children and Contexts: The Longitudinal Interplay Among Child Maltreatment, Community Violence, And Children's Symptomatology", *Development and Psychopathology*, 10, 235-257.
- Matthews, P. ve Besemer, K. (2014) *Poverty and Social Networks*, Joseph Rowntree Foundation .
- Matthews, P. ve Besemer, K. (2014) "Poverty and social Networks Evidence Review", JRF.
- Milliyet, 21 Eylül 2016 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/hani-adrese-dayali-kayit-sistemi-var-di-2314022>. Erişim Tarihi: 14. 07. 2023.
- Minujin, A., Davidziuk, A. ve Gonzalez, E. D. (2006) "The Definition of Child Measurements. A Discussion of Concepts and Measurements", *Environment & Urbanization*, 18(2), 481-500.
- Mohai, P. ve Bryan, B. (1992) "Race, Poverty, and the Environment", *EPA Journal*, 6-8.
- Morroe, V. ve Pells, K. (2012) "Integrating Children's Human Rights and Child Poverty Debates: Examples from Young Lives in Ethiopia and India", *Sociology* 46, 906-920.
- Müdürrisoğlu, S., Semerci, P. U., Çakar, B. Y., Karatay, A. ve Akkan, B. E. (2013) *Çocuk Refahı Belgesi*, UNICEF.
- Nutakorl, J. A., Zhou, L., Larnyo, E., Danso, S. A. ve Tripura, D. (2023) "Socioeconomic Status and Quality of Life: An Assessment of the Mediating Effect of Social Capita", *Healthcare (Basel)* 11(5): 749.
- Ocak, E. (2016) *Yoksulun Evi*. N. Erdoğan (edt.), *Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, İstanbul: İletişim yayınları.
- Oreopoulos, P. (2003) "The Long-Run Consequences of Living in a Poor Neighborhood", *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 118, No. 4, 1633-1575.
- Overstreet, S. ve Mazza, J. (2003) "An Ecological-Transactional Understanding of Community Violence: Theoretical Perspectives", *School Psychology Quarterly*, Vol. 18, No. 1, 66-87.
- Pemberton, S., Gordon, D., Nandy, S., Pantazis, C. ve Townsend, P. (2007) "Child Rights and Child Poverty: Can the International Framework Of Children's Rights be used to Improve Child Survival Rates?", *Plos Medicine*. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0040307>.
- Polycarpou, V. (2023) *The Impact of Athlete Role Models on Youth Development and Sport Participation*,

- <https://moneysmartathlete.com/athlete-role-models/the-impact-of-athlete-role-models-on-youth-development-and-sports-participation/> Erişim Tarihi: 29.07.2023.
- AACAP (2017). https://www.aacap.org/AACAP/Families_and_Youth/Facts_for_Families/FFF-Guide/Children-and-Role-Models-099.aspx Erişim Tarihi: 15.08.2023.
- Ranniger, G. (2020) Environmental Injustice. <https://www.ehn.org/environmental-justice-2646185608.html#:~:text=Pollution%2C%20climate%20change%2C%20and%20more,still%20needs%20to%20be%20done.> (12.07. 2023).
- Rock, A., Barrington, C., Abdoulaye, S., Tsoka, M., Mvula, P. ve Handa, S. (2016) "Social Networks, Social Participation, and Health Among Youth Living in Extreme Poverty in Rural Malawi", Soc Sci Med. Dec; 170, 55-62.
- Roelen, K. (2017) "Monetary and Multidimensional Child Poverty: A contradiction in Terms" Development and Change, 48(3), 502-533.
- Roelen, K., Gassmann, F. ve Neubourg, C. (2009) False Positives or Hidden Dimensions. What can Monetary and Multidimensional Measurement Tell Us About Child Poverty. Maastricht: Maastricht Graduate School of Governance Working Papers 2009/015.
- Ruiz, L. D., McMahon, S. D. ve Jason, L. A. (2018) "The Role of Neighborhood Context and School Climate in School-Level Academic Achievement", American Journal of Community Psychology, 61 (3-4).
- SAMHSA (2017) Greater Impact: How Disaster Affect People of Low Socioeconomic Status, https://www.samhsa.gov/sites/default/files/dtac/srb-low-ses_2.pdf Erişim Tarihi: 14.08.2023.
- Scott, D. N. (2014) What is Environmental Justice. sgoode Legal Studies Research Paper Series. 4.
- Semerci, P. U. ve Erdoğan, E. (2014) Türkiye'de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının ve Göstergelerinin Tanımlanması ve Değerlendirilmesi, Ankara: UNICEF.
- Semerci, P. U., Erdoğan, E. ve Durmuş, G. (2017) Çalışan Çocuk Bağcılar ve Küçükçekmece Pilot Araştırması, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Semerci, P. U., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Aktan, B. E., Kılıç, Z., Oy, B. ve Uran, Ş. (2012) Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 384.
- Sharfstein, J., Sandel, M., Kahn, R. ve Bauchner, H. (2001) "Is Child Health at Risk While Families Wait for Housing Vouchers?" Am J Public Health, 91(8), 1191-1192.
- Smar, M., Felton, J., Meghea, C., Buchalski, Z., Maschino, L. ve Sadler, R. (2021) "Is a School's Neighborhood Physical Disorder Related to Its Academic Outcomes?" Child & Youth Care Forum, 50, 247-259.
- Şentürk, M. (2008) Yoksulların Yaşam Stratejileri: Küçük Mustafa Paşa ve Balat Örnekleri. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- T24, 21 Eylül 2013, <https://t24.com.tr/haber/baska-okula-kayit-icin-yalan-adres-gosteren-velilere-ceza,239356> Erişim Tarihi: 14. 08. 2023.
- Turgut, R. (2019) Romanlarda Çocuk Yoksulluğu: Kocaeli Tavşantepe Mahallesi Örneği. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TÜİK (2023a) Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2022.
- TÜİK (2023b). Türkiye Çocuk Araştırması 2022.
- UNICEF (2011) Türkiye'de Çocukların Durum Raporu, UNICEF.
- UNICEF (2012) Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi Türkiye Ülke Raporu, UNICEF.
- UNICEF (2012) Türkiye'de Çocuk ve Genç Nüfusun Durum Analizi, UNICEF.
- UNICEF (2016) The State of the World's Children 2016: A Fair Chance for Every Child. New York: UNICEF.
- UNICEF (Tarihsiz) <https://www.unicef.org/health/strengthening-health-systems>. Erişim Tarihi: 15.09.2023.

UNICEF ve World Bank. (2016). Ending Extreme Poverty: A Focus On Childeren, UBICEF.

United Nation. (Tarihsiz). SDP Toolkit Module: Values, Social Inclusion and Role Modelling, United Nation Department of Economic and Social Affairs.

Yamanoğlu, M. A. (2006) "Kent Yoksulu Gençlerin Yaşam Koşulları ve Yoksulluğun Yeniden Üretimi" *İletişim Araştırmaları* 4 (1), 9-48.

Yeni Şafak. (tarih yok) <https://www.yenisafak.com/gundem/devlet-okullarında-tartisma-konusu-olan-bagis-parasi-velileri-isyan-ettirdi-3503777> Erişim Tarihi: 08. 07. 2023.